

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

The application of buddhamma for public mind

As appeared in tripitaka

พชรวีร์ ทองประยูร

Patcharawee Thongprayoon

นักวิชาการสถิติชำนาญการ สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น

Senior Statistician, Khon Kaen Provincial Statistical Office.

Corresponding Author E-mail: pat.wee32@gmail.com

Retrieved: April 27, 2026; Revised: June 10, 2026; Accepted: June 19, 2026;

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีบทบาทในการเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมดังกล่าวเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะในบริบทของสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในลักษณะการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้แหล่งข้อมูลหลักจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาฉบับภาษาไทย ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสาธารณะ

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อาทิ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (วาจาอันเป็นที่รัก) อุตถจริยา (การประพฤติเป็นประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) รวมถึงสาราณียธรรม 6 ซึ่งประกอบด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาจารกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโกธิตา สีสสามัญญตา และทักขิสามัญญตา ล้วนมีศักยภาพในการส่งเสริมจิตสำนึกสาธารณะของบุคคลและสังคมได้อย่างเป็นระบบ เพื่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งเมื่อมีการบูรณาการเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยาชุมชน การพัฒนาสังคม การใช้บุคคลต้นแบบที่นำหลักธรรมไปปฏิบัติจริง ควรเริ่มการพัฒนาจิตใจของบุคคล พฤติกรรม ความรับผิดชอบต่อสังคมในระยะยาว งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่าง “หลักพุทธธรรม” กับ “กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะ” ออกมาในรูปแบบโมเดลการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะ

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม; จิตสาธารณะ; พระไตรปิฎก

Abstract

This research article has 2 objectives: (1) study the Buddhist principles that play a role in enhancing public mind as appearing in the Tipitaka and 2) study the application of the said Buddhist principles to enhance public mind in the context of Thai society. This research is a qualitative research in the form of documentary research using primary sources from the Tipitaka and the Thai-language commentary of Mahachulalongkornrajavidyalaya University as well as related academic documents. The data analysis uses the content analysis process to synthesize the principles related to the development of public mind.

The research results found that the Buddhist principles that appear in the Tripitaka, such as the four Sanghavatthu, namely Dana (giving), Piya Vachā (beloved speech), Atthachariya (beneficial conduct), and Samānattata (constant behavior), as well as the six Saraniya Dhamma, consisting of Metta-kāyakkamma, Metta-vācīkamma, Metta-manokamma, Sa-thāra-nāya, Bhokita, Sila-samanyata, and Ditthi-samanyata, systematically develop society. The Tripitaka has the potential to promote public consciousness of individuals and to apply the Buddhist principles to enhance public consciousness that appear in, especially when integrated with modern knowledge such as community psychology, social development, and the use of role models who put the principles into practice. It should begin with the development of individuals' minds, behaviors, and social responsibility in the long term. This research has generated integrated knowledge between "Buddhist principles" and "the process of fostering civic responsibility," resulting in a model for applying Buddhist principles to cultivate civic responsibility.

Keywords: Buddhist principles; civic responsibility; the Tripitaka (Buddhist scriptures)

บทนำ

การเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นประเด็นที่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในการอบรมกล่อมเกลাজิตใจของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ด้วยจิตที่เปี่ยมด้วยเมตตา ความรับผิดชอบ และสำนึกในประโยชน์ส่วนรวม พระไตรปิฎกในฐานะแหล่งคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า ได้แสดงให้เห็นถึงหลักพุทธธรรมจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจเพื่อความเป็นพลเมืองที่มีจิตสาธารณะ เช่น สังคหวัตถุ 4 อธิปไตย 4 สาราณียธรรม 6 และธรรมะว่าด้วยการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน¹

อย่างไรก็ตาม สังคมร่วมสมัยกลับเผชิญกับวิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะการขาดแคลนจิตสาธารณะซึ่งปรากฏในรูปของพฤติกรรมเห็นแก่ตัว ไม่เคารพกติกาส่วนรวม ไม่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือทรัพย์สินสาธารณะ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในหมู่เยาวชนและประชาชนทั่วไป² ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้สังคมเกิดความแตกแยก ความรุนแรง และความเหลื่อมล้ำอย่างกว้างขวาง การเสริมสร้างจิตสาธารณะโดยใช้แนวทางทางพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นแนวทางสำคัญในการฟื้นฟูคุณธรรมในสังคมไทยอย่างยั่งยืน³

ถึงแม้จะมีงานศึกษาหลายชิ้นที่กล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณธรรมของประชาชน แต่ยังคงขาดงานวิจัยที่ศึกษาเชิงลึกถึง “หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในระดับการศึกษาและชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากสำคัญของการพัฒนาประเทศ⁴

¹ ดร.ประมุข สารพันธ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก, :ความสำคัญของพระไตรปิฎก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/menu2_2.htm. [2 เมษายน 2568].

² Sirikul, A., & Jaroensuk, K. (2014). Youth ethics and public consciousness in contemporary Thai society. *Journal of Social and Cultural Studies*, 9(1), 25–41

³ Charoensiri, P. (2025). Buddhist ethical principles in community development. Bangkok: Dhamma for Society Press

⁴ Phrom-in, T. (2024). Buddhist virtues and citizenship: Integrating Dhamma into educational systems. *Journal of Buddhist Education Studies*, 11(2). 44–59.

การวิจัยครั้งนี้จึงมีความสำคัญในการรวบรวม วิเคราะห์ และประมวลหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะจากพระไตรปิฎก และนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในบริบทสังคมปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักรู้และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองอย่างมีจิตสำนึก พร้อมทั้งส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีและสังคมที่สงบสุขยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
2. เพื่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร และการวิเคราะห์เนื้อหา จากพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมจิตสาธารณะ พร้อมเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

ตารางที่ 1 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ลำดับ	ขั้นตอนการวิจัย	รายละเอียด	เครื่องมือ/แหล่งข้อมูล
1	ศึกษาปัญหา และ ทบทวนวรรณกรรม	ศึกษาปัญหาลังคมร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ	ทบทวนงานวิจัย หนังสือ บทความทางวิชาการ,วิทยานิพนธ์ ,วารสาร
2	ศึกษาพระไตรปิฎก และ เอกสารทางพระพุทธศาสนา	ศึกษาเนื้อหาพระไตรปิฎก ฉบับมจร.พ.ศ.2539และ อรรถกถาที่เกี่ยวข้อง	พระไตรปิฎก,อรรถกถา, พระสูตร
3	วิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ	จำแนกและวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)	แบบบันทึกข้อมูล , ตารางเนื้อหา
4	สังเคราะห์ข้อมูลและแนวทางการประยุกต์ใช้	สรุปหลักธรรมเป็นหมวดหมู่ พร้อมเสนอแนวทางการ	ตารางสังเคราะห์,ผังแนวคิด

		ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย	
5	ตรวจสอบความถูกต้องและน่าเชื่อถือ	ใช้เทคนิค Triangulation เปรียบเทียบแหล่งข้อมูล ขอความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ	ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิ, การเทียบเคียง

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2539) อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา ที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย หนังสือ และบทความทางวิชาการทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์เนื้อหา ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยการจำแนกหมวดหมู่ของหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะ อาทิ: สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 หลักการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน และหลักธรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ การวิเคราะห์จะเน้นการตีความตามบริบทดั้งเดิมและบริบทปัจจุบัน โดยมีหลักพิจารณา คือ (1) ความเชื่อมโยงกับพฤติกรรมจิตสาธารณะ (2) ศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้ (3) ความสัมพันธ์กับหลักพุทธธรรมอื่น

3. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการ ตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบระหว่างแหล่งข้อมูลหลายประเภท (พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารวิชาการ) การขอความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา การอภิปรายข้อมูลกับนักวิชาการผู้เกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันความถูกต้องทางวิชาการ

4. การสังเคราะห์และนำเสนอผล นำผลการศึกษามาสังเคราะห์เป็นหมวดหมู่ของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ พร้อมทั้งวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยจัดเรียงเนื้อหาให้เป็นระบบชัดเจน มีการเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างครบถ้วน

ผลการวิจัย

1. หลักพุทธธรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งพัฒนาทั้งมิติของปัจเจกบุคคลและสังคมควบคู่กัน โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีความสุขอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสาธารณะสามารถจำแนกออกเป็นสองส่วนสำคัญ คือ หลักธรรมเชิงแนวคิด และตัวอย่างบุคคลในพระไตรปิฎกที่สะท้อนการปฏิบัติจริง ในส่วนของหลักธรรมเชิงแนวคิดนั้น สังคหวัตถุ 4 ถือเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในสังคม ประกอบด้วย การให้ (ทาน) ซึ่งเป็นการเสียสละเพื่อผู้อื่น การใช้วาจาอ่อนหวาน (เพยยวัชชะ) ที่สร้างความรักใคร่และความเข้าใจ การประพฤติประโยชน์ (อตัถจริยา) ที่มุ่งทำความดีเพื่อส่วนรวม และการวางตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ซึ่งสะท้อนถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียม หลักธรรมทั้งสี่ประการนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาจิตสาธารณะ เพราะช่วยปลูกฝังให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมเป็นสำคัญ

หลักสาราณียธรรม 6 ยังเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญที่ส่งเสริมให้บุคคลอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง โดยเน้นการมีเมตตาทางกาย วาจา และใจ การแบ่งปันสิ่งของร่วมกัน การประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรมร่วมกัน และการมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน หลักธรรมนี้ช่วยสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และทำให้สังคมเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของจิตสาธารณะ พระพุทธศาสนายังให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณลักษณะภายในของบุคคล เช่น ความเมตตา กรุณา ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของจิตสาธารณะ การปลูกฝังคุณธรรมเหล่านี้ทำให้บุคคลเกิดจิตสำนึกในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ไม่ยึดติดกับผลประโยชน์ส่วนตน แต่พร้อมที่จะเสียสละเพื่อความดีงามของสังคมโดยรวม นอกจากหลักธรรมเชิงแนวคิดแล้ว พระไตรปิฎกยังนำเสนอแบบอย่างของบุคคลที่มีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการปฏิบัติจริง เช่น พระทศพลมูลบุตร ผู้มีความเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยใช้ความสามารถของตนในการช่วยเหลือผู้อื่น แสดงให้เห็นถึงการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงอย่างเป็นรูปธรรม

โดยภาพรวม หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมิได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาจิตใจของบุคคลเพื่อความหลุดพ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการสร้างสังคมที่มีจิตสาธารณะ มีความเมตตา และมีความสามัคคี หลักธรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึง

บทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคม และร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืน ดังนั้น การนำหลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทยจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างจิตสาธารณะของประชาชน ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีคุณภาพ มีความสมดุล และมีความสุขร่วมกันอย่างแท้จริง

2. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า หลักพุทธธรรมสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาจิตสำนึกของบุคคลและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคคลตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อส่วนรวม และมีความพร้อมที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคม การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมดังกล่าว สามารถดำเนินการได้ในหลายระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับบุคคล โดยการปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นรากฐานของจิตสาธารณะ ทำให้บุคคลมีจิตใจที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น และพร้อมที่จะช่วยเหลือสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน ในระดับครอบครัว สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะการส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการแบ่งปัน การช่วยเหลือผู้อื่น และการเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยสร้างพื้นฐานของจิตสาธารณะตั้งแต่วัยเด็ก และส่งผลต่อพฤติกรรมในระยะยาว ในระดับชุมชนและสังคม การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ การให้ การใช้วาจาไพเราะ การประพฤติดีประโยชน์ และการวางตนอย่างเหมาะสม สามารถช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ส่งเสริมความสามัคคี และลดความขัดแย้งในสังคมขณะเดียวกัน หลักสาราณียธรรม 6 ยังสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความปรองดองและความร่วมมือในหมู่คณะ ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมยังสามารถดำเนินการผ่านระบบการศึกษา โดยการบูรณาการหลักธรรมเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้กับเยาวชน รวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม เช่น การทำกิจกรรมจิตอาสา การบำเพ็ญประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ในระดับองค์กร การนำหลักพุทธธรรมมาใช้นสามารถช่วยพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้มีความโปร่งใส มีจริยธรรม และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในองค์กร อันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานและความยั่งยืนขององค์กร

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมดังกล่าว ยังช่วยพัฒนาคุณลักษณะของบุคคลให้มีจิตสาธารณะอย่างแท้จริง คือ มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบ และมีความตระหนักในคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม ส่งผลให้เกิดสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความสมดุล โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจากพระไตรปิฎกสามารถนำไปใช้ได้อย่างหลากหลายและครอบคลุมทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงระดับองค์กรและประเทศชาติ ซึ่งช่วยเสริมสร้างจิตสาธารณะ ความสามัคคี และความสงบสุขในสังคม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับเป้าหมายของพระพุทธศาสนาในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและความสุขร่วมกันอย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. **หลักพุทธธรรมเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า** พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งพัฒนาทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมควบคู่กัน โดยเน้นคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่า พุทธธรรมมิได้มุ่งเพียงการพัฒนาจิตเพื่อความหลุดพ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบการพัฒนามนุษย์ในมิติของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะการสร้าง ความสมดุลระหว่าง ประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งตรงกับผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงการปลูกฝังจิตสาธารณะผ่านหลักธรรมต่าง ๆ สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ และลดความขัดแย้งในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพรหมมหาโส ที่พบว่า หลักพุทธธรรมดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นกลไกในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การส่งเสริมความร่วมมือ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของการศึกษานี้ที่เน้นบทบาทของหลักธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ ปลูกฝังคุณธรรมภายใน เช่น เมตตา กรุณา การเสียสละ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นพื้นฐานสำคัญของจิตสาธารณะ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Charoensiri (2568) ที่ชี้ว่า หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยการส่งเสริม พฤติกรรมจิตอาสา การช่วยเหลือผู้อื่น และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสะท้อนถึงการแสดงออกของจิตสาธารณะในระดับปฏิบัติ ตัวอย่างบุคคลในพระไตรปิฎก เช่น พระทัฬหฬาลลบุตร ในฐานะแบบอย่างของการเสียสละเพื่อส่วนรวม สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เน้นว่าการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาควรมีทั้งมิติของหลักธรรม (theory) และแบบอย่างการปฏิบัติ (practice) เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจอย่างแท้จริง ซึ่งตรงกับผล

การศึกษาที่แบ่งออกเป็นหลักธรรมเชิงแนวคิดและแบบอย่างเชิงปฏิบัติ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผล การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับทั้งแนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยเชิงประยุกต์ โดยเฉพาะใน ประเด็นการใช้หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตสาธารณะ การสร้างความสามัคคีใน สังคม และการปลูกฝังคุณธรรมภายใน ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมให้เกิดความ สงบสุขและยั่งยืน

2. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจควบคู่กับสังคม ผล การศึกษาพบว่า การเสริมสร้างจิตสาธารณะต้องอาศัยการพัฒนาคุณธรรมภายในของบุคคล เช่น ความเมตตา กรุณา และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ควบคู่กับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีใน สังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่าพุทธธรรม เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม ทั้งด้านจิตใจและสังคม โดยการพัฒนาตนจะนำไปสู่ การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การประยุกต์ใช้สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 เพื่อเสริมสร้าง ความสามัคคีและความร่วมมือ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมดังกล่าวสามารถนำไปใช้ใ้ ในการสร้างความสัมพันธ์อันดี การช่วยเหลือเกื้อกูล และลดความขัดแย้งในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ที่พบว่าการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ใ้ ใน กระบวนการพัฒนาชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความร่วมมือ และความสามัคคีใน สังคม อันเป็นพื้นฐานของจิตสาธารณะ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมผ่านกิจกรรมและการมี ส่วนร่วมของสังคม ผลการศึกษาพบว่าการนำหลักธรรมไปใช้ในรูปแบบของกิจกรรม เช่น การทำ จิตอาสา การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางสำคัญในการ สร้างจิตสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Charoensiri (2568) ที่ชี้ว่า การพัฒนาชุมชนตามหลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน และการปลูกฝังพฤติกรรมเพื่อส่วนรวม จึงจะนำไปสู่ความยั่งยืนของสังคม ดังนั้น จากการ อภิปรายทั้ง 3 ประเด็น พบว่าผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของ นักวิชาการทั้งในด้านการพัฒนาจิตใจ การสร้างความสามัคคี และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ สังคม ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างจิตสาธารณะ และนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มี ความสงบสุขและยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่าง “หลักพุทธธรรม” กับ “กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะ” โดยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างเป็นรูปธรรมระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ ดังนี้

1. คือ การจำแนกหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะอย่างชัดเจน ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะของบุคคลให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคี และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม องค์ความรู้นี้ช่วยยืนยันว่าหลักธรรมในพระไตรปิฎกมิได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงศาสนา แต่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาสังคมได้

2. คือ การอธิบายกลไกของการเกิดจิตสาธารณะผ่านการพัฒนาคุณธรรมภายใน ได้แก่ เมตตา กรุณา การเสียสละ และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับพฤติกรรมเชิงสังคม กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการปลูกฝังคุณธรรมภายใน จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม องค์ความรู้นี้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจาก “ธรรมะ” ไปสู่ “การปฏิบัติ” อย่างเป็นระบบ

3. คือ รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในหลายระดับของสังคม ได้แก่ ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กร ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรม การศึกษา และการพัฒนาสังคม เช่น การส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา การปลูกฝังคุณธรรมในระบบการศึกษา และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีจิตสาธารณะ องค์ความรู้นี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำหลักธรรมไปใช้จริงในบริบทสังคมไทย

4. คือ การบูรณาการหลักธรรมกับแบบอย่างเชิงปฏิบัติ โดยใช้บุคคลตัวอย่างในพระไตรปิฎกเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ ซึ่งช่วยทำให้เกิดความเข้าใจทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

การสร้างกรอบแนวคิดและแนวทางเชิงปฏิบัติในการเสริมสร้างจิตสาธารณะบนฐานของหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคนและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีคุณธรรม ความสามัคคี และความสุขอย่างยั่งยืน ทั้งยังสามารถต่อยอดเป็นองค์ความรู้สำหรับการวิจัยและการพัฒนานโยบายทางสังคมในอนาคตได้อีกด้วย

รูปภาพที่ 1 โมเดลการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับเสริมสร้างจิตสาธารณะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานด้านการศึกษาคควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะตั้งแต่วัยเยาว์

2) ควรส่งเสริมให้มีโครงการหรือกิจกรรมเชิงนโยบายที่สนับสนุนการสร้างจิตอาสา และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงาน

3) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรศาสนาควรร่วมมือกันพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม โดยเน้นการสร้างจิตสาธารณะเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) สถานศึกษาสามารถนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา การเรียนรู้แบบบริการสังคม (service learning) เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของผู้เรียน

2) ชุมชนและองค์กรสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมในการสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เช่น การจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

3) ครอบครัวสามารถนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความเมตตา การแบ่งปัน และความรับผิดชอบต่อสังคม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลอง เพื่อทดสอบประสิทธิผลของโปรแกรมหรือกิจกรรมที่ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างจิตสาธารณะในกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

2) ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังกลุ่มประชากรที่หลากหลาย เช่น เยาวชน คนทำงาน หรือผู้สูงอายุ เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ของการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทที่แตกต่างกัน

3) ควรศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น จิตวิทยา การศึกษา หรือสังคมศาสตร์ เพื่อพัฒนาโมเดลหรือกรอบแนวคิดใหม่ในการเสริมสร้างจิตสาธารณะอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

บรรณานุกรม

ประมุข สารพันธ์. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก: ความสำคัญของพระไตรปิฎก”.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/menu2_2.htm. [2 เมษายน 2568].

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

Charoensiri, P. **Buddhist Ethical Principles in Community Development**. Bangkok: Dhamma for Society Press, 2025.

- Phrom-in, T. "Buddhist Virtues and Citizenship: Integrating Dhamma into Educational Systems". *Journal of Buddhist Education Studies*. Vol. 11 No. 2 (2024): 44–59.
- Sirikul, A. and Jaroensuk, K. "Youth Ethics and Public Consciousness in Contemporary Thai Society". *Journal of Social and Cultural Studies*. Vol. 9 No. 1 (2014): 25–41.

